

УДК 339.564

Кальченко С.В.*доктор економічних наук,
доцент кафедри економіки**Таврійського державного агротехнологічного університету*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІТЧИЗНЯНОГО ОВОЧІВНИЦТВА

Стаття присвячена аналізу перспектив розвитку експортного потенціалу вітчизняного овочівництва, а також дослідженню особливостей розвитку даної галузі. Автором доведено визначальну роль, що відіграють селянські домогосподарства у формування даного сегменту ринку сільськогосподарської продукції. Запропоновано напрями розвитку експортного потенціалу даного галузевого напрямку за рахунок підвищення рівня конкурентоспроможності виробництва продукції серед даної групи аграріїв. Обґрунтовано необхідність запровадження комплексу організаційних заходів з метою стимулювання товарної орієнтації діяльності селянських домогосподарств у галузі овочівництва.

Ключові слова: селянське домогосподарство, експортний потенціал, овочівництво, конкурентоспроможність, ринок сільськогосподарської продукції, аграрне виробництво.

Кальченко С.В. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ОТЕЧЕСТВЕННОГО ОВОЩЕВОДСТВА

Статья посвящена анализу перспектив развития экспортного потенциала отечественного овощеводства, а также исследованию особенностей развития данной отрасли. Автором доказано определяющую роль, которую играют крестьянские домохозяйства в формировании данного сегмента рынка сельскохозяйственной продукции. Предложены направления развития экспортного потенциала данного отраслевого направления за счет повышения уровня конкурентоспособности производства продукции среди данной группы аграриев. Обоснована необходимость введения комплекса организационных мероприятий с целью стимулирования товарной ориентации деятельности крестьянских домохозяйств в области овощеводства.

Ключевые слова: крестьянское домохозяйство, экспортный потенциал, овощеводство, конкурентоспособность, рынок сельскохозяйственной продукции, аграрное производство.

Kalchenko S.V. PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF EXPORT POTENTIAL OF DOMESTIC VEGETABLES

The article is devoted to prospects of development of export potential of domestic vegetables, as well as the study of peculiarities of development of the industry. The author proves the decisive role played by peasant households in the formation of this segment of the market of agricultural products. The directions of development of export potential of the industry trends by raising the level of competitiveness of production of this group of farmers. The necessity of introduction of complex of organizational measures to promote commercial orientation of activities of the peasant households in the vegetable industry.

Keywords: peasant household, export potential vegetable production, competitiveness, market of agricultural products, agricultural production.

Постановка проблеми. За сучасних умов невід'ємною складовою конкурентоспроможного функціонування вітчизняного аграрного сектору в цілому, та його окремих галузевих напрямків зокрема є активний розвиток їхнього експортного потенціалу, враховуючи тенденції в сфері глобалізації макроекономічного простору. Вихід на світовий ринок стимулює процес якісного зростання техніко-технологічного та організаційно-економічного забезпечення на рівні окремої галузі та конкретної підприємницької одиниці. Необхідно відмітити, що однією з особливостей функціонування вітчизняного аграрного сектору є важлива роль селянських домогосподарств, діяльність яких значною мірою обумовлює стан та тенденцію розвитку вітчизняного ринку сільськогосподарської сировини за низкою галузевих напрямків. Водночас специфіка організації та здійснення виробничого процесу даною групою аграріїв, система мотиваційних критеріїв, що використовуються в процесі їхнього функціонування, суттєво відрізняються від принципів діяльності звичайного суб'єкта аграрного підприємництва. В цьому аспекті питання забезпечення розвитку експортного потенціалу в галузі овочівництва як складової овочепродуктового підкомплексу набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ефективної реалізації експортного потенціалу суб'єктами аграрного виробництва, а також особливості сучасного стану та перспектив функціонування вітчизняного овочівництва як складової аграрної сфери досліджувалися в роботах В.І. Дани-

ленко [2], В.К. Збарського [3], Б.Й. Пасхавера [5], Ю.О. Лупенко [6] та ін. Специфіка господарської діяльності суб'єктів дрібнотоварного сектору аграрного виробництва розглядалися в дослідженнях О.В. Чаянова [7, 8], Т.І. Яворської [9] та ін. Водночас, на нашу думку, потребують подальшого вивчення особливості оцінки експортного потенціалу вітчизняного овочівництва, враховуючи характер впливу на даний сегмент ринку сільськогосподарської продукції з боку селянських домогосподарств.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування перспектив розвитку експортного потенціалу вітчизняного овочівництва на основі вивчення особливостей формування ринку плодоовочевої продукції та аналізу факторів, що впливають на даний процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан розвитку вітчизняного овочівництва характеризується домінуванням представників дрібнотоварного сектору, виробнича діяльність яких значною мірою орієнтована на задоволення власних споживчих потреб. Протягом останніх п'яти років питома вага даної групи аграріїв у загальному обсязі виробництва овочів відкритого ґрунту становила понад 85%, а по картоплярству даний показник дорівнював 97%. Водночас відсоток спожитої продукції зазначених видів протягом 5 років становив відповідно 75% та 30%. Дана ситуація негативним чином відображається не тільки на рівні конкурентоспроможності галузі овочівництва як складової аграрного виробництва, а й стримує процес розвитку овочепродуктового підкомплексу України.

Слід відмітити при цьому, що діяльність суб'єктів дрібнотоварного сектору є лише вимушеною реакцією на трансформаційні процеси, що постійно відбуваються в системі вітчизняного аграрного виробництва. Селянські домогосподарства лише пристосовуються до відповідних змін в сфері організаційно-економічних та соціально-економічних відносин, які формують представники крупного бізнесу разом із державними інститутами. Дана практика, коли суб'єктів дрібнотоварного сектору аграрного виробництва позбавляють можливості приймати участь в процесі розвитку галузі, хоча б на регіональному рівні, сформувалася ще за часів планової моделі господарювання. За сучасних умов держава лише зберігає статус-кво, користуючись низьким рівнем самоорганізації серед селянських домогосподарств.

Враховуючи необхідність розвитку експортного потенціалу даної складової вітчизняного аграрного виробництва, доцільним є вивчення, перш за все, стану задоволення споживчих потреб, а також ступеня впливу, що здійснюють представники дрібнотоварного сектору на відповідний сегмент ринку сільськогосподарської продукції. З цією метою нами було проаналізовано динаміку показників, що відображають участь селянських домогосподарств у формуванні ринку плодоовочевої продукції на Україні. Також було досліджено аналогічні процеси в галузі картоплярства.

Як свідчать дані динаміки виробництва картоплі в розрахунку на 1 особу, дрібнотоварний сектор відіграє головну роль у забезпеченні населення продовольством. Частка даної групи аграріїв протягом 2011-2015 рр. становила понад 98% від загальної суми зазначеного відносного показника. Слід відзначити при цьому що активно функціонують як споживчі домогосподарства, так і підприємницькі суб'єкти, що займаються вирощуванням картоплі на товарних засадах. Підтвердженням цього є той факт, що обсяги виробленої продукції в особистих селянських господарствах в розрахунку на 1 особу більш, ніж в 3 рази перевищують наукові норми споживання картоплі (табл. 1).

Разом із цим динаміка фактичного споживання в розрахунку на 1 особу протягом 2011-2015рр також є більшою, ніж нормативні показники. Нажаль висновки, які можна зробити, аналізуючи відповідні співвідношення, на нашу думку, незадовільним чином характеризують соціально-економічну ситуацію, що склалася на даний момент. Зростання обсягів виробництва картоплі, яка досить трудомісткою культурою і вимагає постійних матеріальних затрат в процесі вирощування, свідчить про намагання селян компенсувати нестачу інших харчових продуктів заміною споживанням «другого хлібу». В той же час зростання обсягів виробництва і повне задоволення продовольчих потреб усього населення нами може сприйматися виключно в позитивному аспекті. Діалектичний характер розвитку виробництва картоплі в особистих селянських господарствах демонструє намагання малозабезпечених верств населення вирішити для себе продовольче питання, а також активний розвиток селянських домогосподарств товарного типу.

Таким чином, ми можемо констатувати, що в галузі картоплярства мають місце передумови для потенційної експортної орієнтації аграріїв, що займаються виробництвом продукції на товарних засадах. Додатковим фактором, який має стимулювати селянські домогосподарства до активної експортоорієнтованої діяльності, є скорочення обсягів споживання даного виду продукції в розрахунку на 1 особу. Протягом аналізованого періоду даний показник скоротився на 1,5% або на 1,8 кг. Незважаючи на синусоїдальний характер динаміки споживання, в цілому спостерігається негативна тенденція, обумовлена зниженням рівня доходів населення, а також скороченням чисельності селянських домогосподарств, що займаються вирощуванням картоплі з метою задоволення споживчих потреб.

Основною проблемою в даному аспекті є відсутність належного інфраструктурного забезпечення, а також недостатній рівень розвитку міжгосподарських зв'язків, оскільки формування експортних партій на базі окремого господарства за сучасних

Таблиця 1

Вплив селянських домогосподарств на рівень споживання картоплі в Україні*

Найменування показників	Рік					2015 до 2011, +-
	2011	2012	2013	2014	2015	
Виробництво на 1 особу, кг/рік	531,0	510,0	489	551	486	-45
Вироблено ОСГ в розрахунку на 1 особу, кг/рік	514,5	493,4	477,9	535,9	478,5	-36
Споживання на одну особу, кг/рік	139,3	140,2	135,4	141,0	137,5	-1,8
Норма споживання (124 кг/рік) до, %						
- виробництва на 1 особу	23,4	24,3	25,3	22,5	25,5	2,1
- виробництва в ОСГ на 1 особу	24,1	25,1	25,9	23,1	25,9	1,8
- споживання на 1 особу	89,0	88,4	91,2	87,9	90,2	1,2

* Розраховано за даними Державної служби статистики України

Таблиця 2

Вплив селянських домогосподарств на рівень споживання овоче-баштанних культур в Україні*

Найменування показників	Рік					2015 до 2011, +-
	2011	2012	2013	2014	2015	
Виробництво на 1 особу, кг/рік	246,0	252,0	251	258	252	6
Вироблено ОСГ в розрахунку на 1 особу, кг/рік	207,4	215,9	215,8	216,9	210,2	2,8
Споживання на одну особу, кг/рік	162,8	163,4	163,3	163,2	160,8	-2
Норма споживання (161 кг/рік) до, %						
- виробництва на 1 особу	65,4	63,9	64,1	62,4	63,9	-1,5
- виробництва в ОСГ на 1 особу	77,6	74,6	74,6	74,2	76,6	-1
- споживання на 1 особу	98,9	98,5	98,6	98,7	100,1	1,2

* Розраховано за даними Державної служби статистики України

умов є практично неможливим. Також слід вказати на відсутність належної інформованості відносно критеріїв відповідності, що пред'являють потенційні експортери (перш за все в країнах Євразії).

Ситуація із забезпеченням задоволення продовольчих потреб населення у овоче-баштанних культурах в цілому нагадує процеси в картоплярстві, проте існують певні відмінності. Наявність функціонуючих підприємств із переробки овочевої продукції і виготовлення овочевих консервів обумовлює попит на овочі, які мають певні чітко визначені характеристики (вага, розмір, харчові якості тощо). Сформувати оптову партію такої продукції особистим господарствам досить складно, оскільки необхідно використовувати великі площі, відповідне технологічне обладнання. Також слід відмітити, що за період 2011-2015 рр. активізувалося виробництво овочів серед товарної групи особистих селянських господарств, що відповідає загальногалузевій ситуації (табл. 2).

За аналізований період виробництво овоче-баштанних культур в розрахунку на 1 особу збільшилося на 2,4% або 6 кг/рік. В результаті товарного розвитку галузі, починаючи з 2011 року, рівень споживання овочів в розрахунку на 1 особу починає відповідати науковим нормам, причому у 2012-2014 рр. позитивне співвідношення зберігалось. Таким чином ми бачимо, що розвиток овочівництва в селянських домогосподарствах демонструє еволюційні тенденції в напрямку трансформації у сімейні господарства товарного типу. Надзвичайно важливим в даному аспекті є, на нашу думку, закріплення позитивної динаміки шляхом оптимізації використання ресурсного потенціалу.

Особливості функціонування даного галузевого напрямку обумовлені, по-перше, відсутністю в регіоні належної кількості переробних підприємств, і, як наслідок, низьким рівнем розвитку крупнотоварного виробництва плодоовочевої продукції. В той же час домінуючі позиції дрібнооптових перекупників не дозволяють аграріям нарощувати виробництво продукції, навіть за сприятливої кон'юнктури. Селянські домогосподарства здатні на більш вигідних умовах реалізовувати вирощені овочі, хоча затрати на виробництво є більшими, ніж у сільськогосподарських підприємств. Основним напрямом розвитку галузі для селянських домогосподарств на майбутнє має стати активне запровадження засобів механізації у виробничому процесі, максимально знижуючи долю ручної праці. Цілком реально, на нашу думку, механізувати усі стадії виробничого процесу, окрім збирання врожаю.

В цілому аналізуючи перспективи вітчизняного експорту в галузі овочівництва, необхідно відмітити значний потенціал даного галузевого напрямку. На думку фахівців сільськогосподарського ринку «Шувар», в цілому в 2016 році, порівняно з 2015 роком, Україна суттєво збільшила обсяги експорту свіжих овочів та ягід до країн ЄС. Обсяги експорту ранньої капусти в цей регіон збільшилися в 4,5 рази, перцю – в 3,5 рази, огірків – майже в 2 рази, а томатів – в 1,5 рази. На думку трейдерів, найбільший експортний потенціал в 2017 р. матимуть тепличні овочі, а саме огірки, томати та перець. Непогані прогнози експортери роблять щодо ранньої капусти, баклажанів та кабачків. В довгостроковій перспективі деякі компанії планують розпочати відвантаження часнику та спаржі [4].

Таким чином ми бачимо, що експортний потенціал вітчизняного овочівництва має значні перспективи

для свого подальшого розвитку. Водночас необхідно відмітити, що на сучасному етапі функціонування даної галузі спостерігається контроль з боку трейдерів за процесом здійснення зовнішньоекономічних операцій. Даний факт не тільки негативно позначається на перспективах конкурентоспроможного розвитку малих форм аграрного виробництва, але є суттєвою проблемою для галузі в цілому і потребує комплексу організаційних заходів для поліпшення ситуації, що склалася.

На нашу думку, доцільно розглядати наступні напрямки розвитку експортного потенціалу вітчизняного овочівництва на базі селянських домогосподарств.

1. Активізація міжгосподарських зв'язків у формі кооперативних об'єднань (перш за все, обслуговуючих кооперативів). Специфіка правового статусу обслуговуючого кооперативу дозволяє консолідувати активи як юридичних, так і фізичних осіб, зберігаючи при цьому автономність та незалежність у веденні основної діяльності. В даному випадку це означає можливість взаємовигідної співпраці селянських домогосподарств із приватними підприємцями та фермерами з метою задоволення спільних економічних потреб (зокрема організації збуту вирощеної продукції).

2. Формування системи інформаційного забезпечення для суб'єктів дрібнотоварного сектору в сфері організації виробництва сільськогосподарської продукції у відповідності до вимог країн-експортерів (Європа, Китай, тощо). Однією з суттєвих проблем для організації експорту сільськогосподарської продукції є для вітчизняних аграріїв недостатній рівень обізнаності щодо критеріїв якості, які висувують споживачі у відповідних країнах світу.

3. Кадрове забезпечення конкурентоспроможного експортоорієнтованого функціонування селянських домогосподарств. Освітній рівень переважної більшості голів вітчизняних господарств даної групи не дозволяє самостійно аналізувати стан ринку сільськогосподарської продукції навіть на рівні регіону. Також аграрії здебільшого нездатні оцінити рівень ефективності діяльності господарства, враховуючи особливості його соціально-економічної природи (мотиваційні критерії, динаміка розвитку та ін.).

Висновки з проведеного дослідження. За результатами дослідження можна зробити наступні висновки. Аналіз впливу на формування ринку плодоовочевої продукції суб'єктів дрібнотоварного сектору аграрного виробництва доводить їхню визначальну роль у даному процесі. Автором доведено споживчий характер виробничої діяльності переважної більшості даної групи аграріїв. В статті обґрунтовано необхідність стимулювання еволюційного переходу селянських домогосподарств на товарні принципи ведення економічної діяльності. Вказується на важливість здійснення комплексу заходів з боку державних інститутів, метою яких має бути формування сприятливого організаційно-економічного та інфраструктурного середовища для конкурентоспроможного функціонування селянських домогосподарств як визначального фактору розвитку вітчизняного овочівництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гораль Л.В., Шийко І.В. Удосконалення системи оцінювання ефективності використання експортного потенціалу газотранспортного підприємства // Л. Т. Гораль, В. І. Шийко // Економічний аналіз. – 2014. – Т. 18(2). – С. 118-126.
2. Даниленко В.І. Експортні операції в діяльності підприємств овочепродуктового підкомплексу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.3/92.pdf>

3. Збарський В.К., Николюк О.Д. Пріоритети інвестиційної діяльності фермерських господарств /В.К. Збарський, О.Д. Николюк // Економіка АПК. – 2013. – № 5 – С. 67
4. Овочівники рішуче налаштовані щодо ринку ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://agroportal.ua/ua/news/rastenievodstvo/ovoshchevody-reshitelno-nastroeny-otnositelno-gynka-es/>
5. Пасхавер Б.Й. Малі форми аграрного виробництва / Б.Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2013. – № 11 – С. 18
6. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року/ [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка та О.Г. Булавки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 74с.
7. Чаянов А.В. Крестьянское хозяйство: Избранные труды / [редкол.сер.: Л. И. Абалкин (пред.) и др.]. – М.: Экономика, 1989. – 492 с.
8. Чаянов А.В. Природа крестьянского хозяйства и земельный режим/А.В. Чаянов // Труды Всерос. съезда Лиги аграрных реформ. – М., 1918. – С.4-5.
9. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія / Яворська Т.І. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 386 с.

УДК 330.33.012:338.43:636.4

Кобернюк С.О.
*старший викладач кафедри маркетингу
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА НА РІВНІ ПІДПРИЄМСТВ

Наведено характеристику стану та перспективи розвитку свинарства. Детально описано і проаналізовано показники економічної ефективності виробництва свинини за різних форм господарювання, особливості вирощування та відгодівлі свиней на рівні сільськогосподарських підприємств. Запропоновано стратегію розвитку сільськогосподарського підприємства на основі оптимального ресурсозабезпечення, нарощування та поліпшення породного складу поголів'я, збалансування кормових раціонів, впровадження науково обґрунтованих систем ведення виробництва продукції свинарства.

Ключові слова: продукція свинарства, сільськогосподарське підприємство, економічна ефективність, рентабельність, продуктивність.

Кобернюк С.А. НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДСТВА ПРОДУКЦИИ СВИНОВОДСТВА НА УРОВНЕ ПРЕДПРИЯТИЙ

Приведена характеристика состояния и перспективы развития свиноводства. Подробно описаны и проанализированы показатели экономической эффективности производства свинины при разных формах хозяйствования, особенности выращивания и откорма свиней на уровне сельскохозяйственных предприятий. Предложена стратегия развития сельскохозяйственного предприятия на основе оптимального ресурсообеспечения, наращивания и улучшения породного состава поголовья, сбалансирования кормовых рационов, внедрение научно обоснованных систем ведения производства продукции свиноводства.

Ключевые слова: продукция свиноводства, сельскохозяйственное предприятие, экономическая эффективность, рентабельность, производительность.

Kobernyuk S.A. INCREASE DIRECTIONS OF PORK PRODUCTION ECONOMIC EFFICIENCY AT THE ENTERPRISE LEVEL

It is given the characteristics of the condition and prospects of development of pig production. The indicators of economic efficiency of pork production under different forms of management, characteristics of growing and fattening pigs in the level of agricultural enterprises are described and analyzed. It is proposed the strategy for the development of agricultural enterprises through optimal resourcing, capacity and improvement of species composition of livestock, the balancing of feed rations, the introduction of scientifically based systems of production of pork products.

Keywords: pork products, agricultural enterprise, economic efficiency, profitability, productivity.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема підвищення економічної ефективності виробництва продукції свинарства є визначальним фактором економічного і соціального розвитку суспільства. Економічна ефективність виробництва продукції свинарства означає одержання максимальної кількості продукції з однієї голови свиней при найменших виробничих витратах праці та інших ресурсів на одиницю продукції. Ефективність виробництва продукції свинарства включає в себе також співвідношення результатів і витрат виробництва, які відображено також у якості продукції та її здатності задовольняти ті чи інші споживчі потреби.

Таким чином, у виробництві продукції свинарства підвищення економічної ефективності важливе не тільки у вирішенні продовольчої проблеми, а й у підвищенні добробуту всього населення. Особливе значення набуває підвищення економічної ефективності виробництва продукції свинарства в умовах

ринкових відносин і конкуренції, коли той виробник, який має нижчу собівартість та вищу якість продукції виграє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем підвищення економічної ефективності виробництва продукції сільського господарства взагалі та продукції свинарства зокрема, розглядалося у працях таких вчених, як Борисенко М., Полях В.М., Якобчук В.П., Кравець І.В., Шуст О.А., Халак В.І. та інші [1-7].

Мета статті – дослідження зміни динаміки поголів'я тварин, стану виробництва свинини, аналіз показників економічної ефективності у свинарстві, обґрунтування шляхів підвищення економічної ефективності на рівні підприємств.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо показники інтенсивності вирощування тварин на підприємствах України. Перший з них – виробництво (вирощування) худоби у живій масі складається із